

Protiv izbora

David Van Reybroeck

An extract pp 9-22

Original title Tegen Verkiezingen
Publisher De Bezige Bij, 2013

Translation Dutch into Serbian
Translator Olivera Petrovic

© David Van Reybroeck/Olivera Petrovic/De Bezige Bij/Flanders Literature – this text cannot be copied nor made public by means of (digital) print, copy, internet or in any other way without prior consent from the rights holders.

I. Simptomi

Oduševljenje i podozrenje: paradoks demokratije

Nešto čudno se događa sa demokratijom: čini se da je svi žele, ali niko više ne veruje u nju. Ko pri tom pogleda međunarodne statistike konstatiše da sve više ljudi sebe smatra pristalicama demokratije. World Values Survey, međunarodni istraživački projekat velikih razmara, ispitao je prethodnih godina više od 73.000 ljudi iz 57 zemalja, koji predstavljaju više od 85 procenata svetskog stanovništva. Na pitanje da li je demokratija dobar način upravljanja državom čak 96 procenata ispitanih odgovorilo je pozitivno.¹ Broj svetskog stanovništva koji ima povoljan stav prema konceptu demokratije nikada nije bio tako veliki kao danas.

Ovakvo oduševljenje je jednostavno spektakularno, svakako ako znamo da se još pre samo sedamdeset godina demokratija nije baš tako dobro kotirala. Na kraju Drugog svetskog rata, usled fašizma, komunizma i kolonijalizma, svet je imao samo dvanaest punopravnih demokratija.² Brojač se polako pokretao. Godine 1972. bilo je 44 slobodnih zemalja.³ Taj broj se do 1993. povećao na 72. Od ukupno 195 zemalja danas su 117 izborne demokratije. Devedeset od tih demokratija važe i praktično kao slobodne zemlje. Nikada ranije u istoriji nije bilo toliko demokratija, nikada ranije ovaj državni sistem nije imao toliko pristalica.⁴

Ali oduševljenje je splasnulo. Isti World Values Survey pokazao je naime i to da se poslednjih deset godina, širom sveta, sve više čuje poklič prizivanja snažnih vođa 'koji ne treba da vode računa o izborima ili parlamentu' i da je poverenje u parlamente, vlade i političke partije dostiglo istorijski najnižu tačku.⁵ Čini se da još postoji naklonost prema ideji demokratije, ali ne i praksi demokratije, u svakom slučaju ne sadašnjoj praksi.

Ovaj pad se delom može staviti na teret novonastalim demokratijama. Dvadeset godina nakon pada Berlinskog zida u mnogim zemljama bivšeg Istočnog bloka izgubljene su gotovo sve iluzije.

¹ <http://www.wvsevsdb.com/wvs/wvsanalyzeQuestion.jsp>

² Eric Hobsbawm, 1995: *Age of Extrems: The Short Twentieth Century, 1914-1991*, London, 112.

³ Freedom House, 2013, *Freedom in the World 2013; Democratic Breakthroughs in the Balance*, Londen, 28-29.

⁴ Roman Inglehart, 2003: 'How solid is mass support for democracy - and how can we measure it', PSOnline, www.apsanet.org, januar, 51-57.

⁵ U periodu od 1999 do 2000 33 procenata ispitanih smatralo je da je dobra ideja o snažnom vođi koji ne treba da vodi računa o izborima ili parlamentu, u periodu od 2005 do 2008 taj procenat je porastao na 38,1 procenat. Što se tiče poverenja: u period od 2005 do 2008 52,4 procenata ispitanih nije imalo ili vrlo malo poverenja u vladu, 60,3 procenata u parlament i 72,8 procenata u političke partije. <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAnalyseQuestion.jsp>

Arapsko proleće je u svim zemljama isto tako malo vodilo ka sunčanom letu. Čak i u zemljama u kojima su održani izbori (Tunis, Egipat) mnogi su otkrili naličje novog sistema. Gorka konstatacija: ljudi koji prvi put upoznaju demokratiju, uče kako je praksa manje ružičasta od idealna, svakako ako demokratizovanje ide ruku pod ruku s nasiljem, korupcijom i ekonomskim padom.

Ali ovo nije jedino objašnjenje. I etablirane demokratije sve češće se suočavaju s protivrečnim signalima saglasnosti i kritike. Taj paradox nigde nije tako frapantan kao u Evropi. Iako koncept demokratije ovde ima istorijske korene i danas još može računati na masovnu podršku, jasno vidimo kako nestaje poverenje u faktičke demokratske institucije. U jesen 2012. Eurobarometar, zvanični istraživački biro Evropske unije, zabeležio je da tek 33 posto Evropljana ima poverenja u Evropsku uniju. (2004. poverenje je imalo svih 50 procenata!) Poverenje u nacionalne parlamente i vlade još je niže, naime 28 i 27 procenta.⁶ Ove cifre već godinama nisu bile tako niske. Dve trećine do tri četvrtine ljudi u današnje vreme nema poverenje u najznačajnije ustanove svojih političkih ekosistema. I premda je izvesna skepsa osnov kritičkog građanstva, opravdano je pitanje koliko ova sumnja treba da bude masovna i kada se zdravo podozrenje pretvara u direktnu averziju.

Poslednje cifre daju jasnu sliku o tome kakvo se nepoverenje nadvilo nad Evropom. Ono nipošto nije ograničeno na formalnu politiku, već se odnosi i na javna preduzeća kakva su pošta, zdravstvo i železnica. Poverenje u politiku je tek deo šireg doživljaja stvarnosti. Ali ako pogledamo demokratske ustanove, jasno vidimo da je nepoverenje daleko najveće prema političkim partijama, (prosečna ocena koju građanin Evrope daje političkim partijama je 3,9 na skali do 10), potom slede vlade (4 od 10), parlamenti (4,2 od 10) i informativni mediji (4,3 od 10).⁷

Nepoverenje je uostalom uzajamno. Nizozemski istraživač Peter Kanne (Peter Kanne) je 2011. prezentovao interesantne cifre o tome kako partijska politika u Den Hague gleda na nizozemsko društvo. 87 procenata upravljačke elite u Nizozemskoj smatra sebe inovativnim, slobodoljubivim i međunarodno orijentisanim, ali 89 procenata te elite smatra da je narod pre tradicionalno, nacionalistički i konzervativno nastrojen.⁸ Dakle, elita masovno polazi od toga da gradani imaju drugačije, kako ona smatra manje uzvišene vrednosti no što su njene. Nema razloga za sumnju da ove cifre važe i drugde u Evropi.

Vratimo se građaninu. Kao objašnjenje njegovog sve većeg nepoverenja često se navodi 'apatija'. Individuacija i konzumerizam su navodno toliko istanjili kritički angažman građana da se njegova vera u demokratiju pretvorila u nezainteresovanost. Građanin danas navodno u najboljem slučaju bludi u bezvoljnoj ravnodušnosti i okreće kanal čim vidi da se radi o politici. 'Građananin se isključuje' kako se to onda naziva. Ali to se ne slaže s činjenicama. Da, mnogi nisu naročito zainteresovani za politiku, ali velika većina gradana nikad nije ni bila previše zainteresovana za politiku. Ovo smanjenje interesa nipošto nije novijeg datuma. Istraživanja upravo pokazuju da je interesovanje za politiku veće nego pre: ljudi mnogo više pričaju o politici sa prijateljima, porodicom i kolegama nego ranije.⁹

Dakle, nikakav talas apatije. Da li to treba da nas umiri? Veliko je pitanje. Period u kome interesovanje za politiku raste, a poverenje u politiku opada, uvek u sebi nosi nešto eksplozivno. Jer to znači da se povećava jaz između onog što sâm građanin misli i onoga što vidi da čine političari, jaz između onoga što on kao građanin smatra nužnim i što država, u njegovim očima, zanemaruje. Posledica je frustracija. Šta za stabilnost jedne zemlje znači to da sve veći broj građana pomno prati whereabouts vlastodržaca u koje ima sve manje poverenja? Koliko prekornih pogleda

⁶ Eurobarometer, 2012: Standard Eurobarometer, 78; First Results. Autumn 2012, 14
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb78_first_en.pdf

⁷ <http://www.eurofound.europa.eu/surveys/smt/3eqls/index.EE.php> Cifre za novinarstvo, parlamente i vlade potiču iz 2012., a one za političke partije iz 2007. godine.

⁸ Peter Kanne, 2011: *Gedoogdemocratie, Heeft stemmen eigenlijk wel zin?* (Tolerisana demokratija, Da li je glasanje još smisleno?), Amsterdam, 83.

⁹ Koen Abts, Marc Swyngedouw & Dirk Jacobs, 2011: 'Politieke betrokkenheid en institutioneel wantrouwen. De spiraal van het wantrouwen doorbroken?' In: Koen Abts et al., *Nieuwe tijden, nieuwe mensen: Belgen over arbeid, gezin, ethiek, religie en politiek*, Leuven, 173-214 ('Političko učešće i institucionalno nepoverenje. Prekinuta spirala nepoverenja? U: Kun Abts et al., Nova vremena, novi ljudi: Belgijanci o poslu, porodici, etici, religiji i politici')

može da izdrži jedan sistem? I da li su to još samo pogledi, danas kada svako može da iznese svoje strasno uverenje online i da ga deli sa drugima?

Živimo u svetu koji se dijametalno razlikuje od onog šezdesetih godina. Tada je obična žena sa sela mogla da bude potpuno politički apatična i da istovremeno ima potpuno poverenje u politiku.¹⁰ Sociološka istraživanja su pokazala da je takva žena sa sela imala osećaj sigurnosti, a to poverenje karakterisalo je veliki deo Zapadne Evrope. Tada je deviza bila: apatija i poverenje. Danas je pak: entuzijazam i nepoverenje. To su nemirna vremena.

Kriza legitimnosti: podrška sve manja

Demokratija, aristokratija, oligarhija, diktatura, despotizam, totalitarizam, anarhija: svaki politički sistem mora umeti da uspostavi ravnotežu između dva fundamentalna kriterijuma: efikasnosti i legitimnosti. Efikasnost se tiče pitanja: koliko brzo jedna vlast može naći uspešna rešenja za probleme s kojima je suočena? Legitimnost se tiče pitanja: u kojoj meri stanovništvo prihvata ta rešenja? U kojoj meri priznaju autoritet vlasti? Efikasnost se odnosi na delotvornost, legitimnost na podršku. Ova dva kriterija su po pravilu u obrnutoj сразмери: diktatura je nesumnjivo najefikasniji oblik vladavine (jedna jedina osoba odlučuje, i gotovo), ali retko ima i trajnu podršku. Obrnuto, zemlja koja o svakoj meri beskonačno raspreda sa svakim građaninom, ima veću podršku, ali svakako ne i delotvornost.

Demokratija je najmanje loša od svih vidova upravljanja upravo zato što pokušava da zadovolji oba kriterija. Svaka demokratija teži zdravoj ravnoteži između legitimnosti i efikasnosti. Ponekad je kritika usmerena na jedno, ponekad na drugo. Sistem se tako održava kao kormilar na brodu: premešta težinu s jedne noge na drugu, zavisno od naleta vetra i nagiba. Ali zapadne demokratije se danas bore i sa krizom legitimnosti i sa krizom efikasnosti. To je neuobičajeno. To više nije nalet vetra, to je oluja. Da bismo to razumeli moramo pogledati cifre koje retko dospevaju na naslovnu stranu. Ako lupom pogled zadržavamo samo na talasanju svakog merenja javnog mnjenja ili rezultatima izbora, gubimo iz vida velike morske oluje i vremenske prilike.

U analizi koja sledi pogled ēu usmeriti na nivo nacionalnih uprava u raznim zemljama. Neosporno je da pored njih postoje i lokalni, regionalni i nadnacionalni ešeloni, svaki sa sopstvenom dinamikom i interakcijom. Ali nacionalni nivo je najpogodniji za šire istraživanje o tome koliko je zdrava predstavnička demokratija.

Krizu legitimnosti pokazuju tri nepogrešiva simptoma. Prvo, sve manje ljudi glasa. Šezdesetih godina dvadesetog veka u Evropi je na izborima učestvovalo više od 85 procenata birača. Devedesetih godina manje od 79 procenata. U prvoj deceniji dvadeset prvog veka učešće na izborima spalo je na 77 procenata, najniža cifra posle Drgog svetskog rata.¹¹

U apsolutnim ciframa radi se o milionima Evropljana koji više ne žele da izadu na biračka mesta. Uskoro će to biti četvrtina glasača. U SAD-eu je još dramatičnije: na izborima za predsednika voter turnout (odziv glasača) iznosi manje od 60 procenata, na midterm izborima za Predstvenički dom i Senat samo 40 procenata. Izostanak sa izbora postaje na Zapadu najznačajniji politički razvoj, ali o tome se nikad ne govori. U Belgiji je, zbog obavezognog glasanja, izostanak glasača naravno manji (proteklih deset godina prosečno 10 procenata), ali cifre se povećavaju: sa 4,91 procenata u 1971. Na 10,78 procenata u 2010.¹² Lokalni izbori u Belgiji 2012, bučno propraćeni u medijima, pokazali su čak najnižu cifru za četrdeset godina. U gradovima kao Antverpen i Ostende

¹⁰ Luc Huyse, 1969: *De niet-aanwezige staatsburger* (Ne-prisutni državljanin), Antverpen, 154-157.

¹¹ Michael Gallagher, Michael Laver & Peter Mair, 2011: *Representative Government in Europa*, (Predstavnička vlast u Evropi), Maidenhead, 306.

¹² <http://nl.wikipedia.org/wiki/Opkomstplicht> (Obavezno glasanje)

izostanak glasača dostigao je 15 procenata.¹³ Naročito su cifre za Antverpen zapanjujuće: borba za lantu gradonačelnika mesecima je vladala u nacionalnim medijima. U Nizozemskoj je na parlamentarnim izborima u septembru 2012. čak 26 procenata glasača ostalo u kući.¹⁴ 1977. izostanak sa glasanja iznosio je samo 12 procenata.¹⁵ Demokratija ima ozbiljan problem legitimiteata ako građani više ne žele da učestvuju u najvažnijoj proceduri, izlasku na biračka mesta. Da li je parlament onda još reprezentativan? Ne mora li onda četvrtina sedišta u parlamentu četiri godine ostati prazna?

Drugo, pored izostanka sa izbora, postoji i kolebanje glasača. Glasači u Evropi ne samo da manje glasaju, već glasaju i sve čudljivije. Oni koji još izlaze na glasanje možda priznaju legitimnost procedure, ali pokazuju sve manje lojalnosti jednoj istoj partiji. Organizacije koje smatraju svojim predstavnicima imaju samo privremenu podršku glasačkog tela. Politička nauka u tom kontekstu govori o 'electoral volatility', 'izbornoj promenljivosti' i konstatuju da je od devedesetih godina enormno porasla: rezultati pokazuju da više od deset, dvadeset, čak i trideset procenata birača menja svoj izbor. Zavladao je 'lutajući' glasač. Sve su uobičajeniji politički zemljotresi. 'Izbori koji su održani do novog milenijuma, potvrđuju ovaj trend', konstatuje nedavna studija. 'Austrija, Belgija, Nizozemska i Švedska dostigle su nove rekorde, iznenadnim porastom ekstremne desnice (u Nizozemskoj 2002) ili iznenadnim padom desnice (Austrija 2002), dakle rezultatima izbora koji spadaju u najpromenljivije u istoriji Zapadne Evrope'.¹⁶

Treće, sve je manje ljudi koji su članovi političkih partija.¹⁷ U zemljama Evropske unije samo 4,65 procenata glasača pripada nekoj političkoj partiji. Ovo je prosečna cifra. U Belgiji 5,5 procenata ima još partijsku knjižicu (naspram 9 procenata u 1980.), u Nizozemskoj samo 2,5 procenata (naspram 4,3 procenata 1980.), ali neosporan je neprestani pad. Nedavna naučna studija nazvala je ovaj fenomen 'quite staggering' ('pričično uznemirujućim'). Nakon sistematične analize, istraživači su konstatovali: 'U ekstremnim slučajevima (Austrija, Norveška), gubitak iznosi više od 10 procenata, u drugim zemljama oko 5 procenata. Sve zemlje, s izuzetkom Portugalije, Grčke i Španije (koje su demokratizovane tek sedamdesetih godina) beleže istovremeno i drastičan dugoročni gubitak u absolutnom broju članstva: gubitak od jednog miliona u Velikoj Britaniji, Francuskoj i Italiji, otprilike pola miliona u Nemačkoj i gotovo isto toliko u Austriji. Političke partije u Velikoj Britaniji, Norveškoj i Francuskoj izgubile su više od polovine članova od 1980., u Švedskoj, Irskoj, Švajcarskoj i Finskoj gotovo polovinu. Ove cifre su upadljive i sugerisu da su priroda i značaj partijskog članstva radikalno promenjeni'.¹⁸

Šta za legitimitet demokratskog sistema znači to što sve manje ljudi želi da se priključi najznačajnijem akteru tog sistema? Koliko je loše to što su u Evropi najveće političke partije upravo one institucije prema kojima vlada najveće nepoverenje? I kako to da iste te političke partije uopšte nisu zabrinute zbog toga?

¹³ Koenraad De Ceuninck et al., 2013: 'Politiek is een kaartspel: de bolletjeskermis van 14 oktober 2012', *Sampol* 1, 53. (Kunrad De Kunink, 'Politika je igra s kartama: cirkus loptica 14. oktobara 2012').

¹⁴ Yvonne Zonderop, 2012: 'Hoe het populisme kon aarden in Nederland' (Kako je populizam ... u Nizozemskoj), Creative Commons, 50.

¹⁵ http://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wsz/opkomstpercentage_tweede

¹⁶ Michael Gallagher, Michael Laver & Peter Mair, 2011: *Representative Government in Europa* (Predstavnicička vlast u Evropi), Maidenhead, 311.

¹⁷ Paul F. Whitely, 2011: 'Is the party over? The decline of party activism and membership across the democratic world'. ('Da li je partija gotova? Pad partijskog aktivizma u demokratskom svetu'), *Party Politics* 17, 1, 21-44.

¹⁸ Ingrid van Biezen, Peter Mair & Thomas Poguntke, 2012: 'Going, going ... gone? The decline of party membership in contemporary Europe' ('Ići, ići ... otići? Pad političkog članstva u savremenoj Evropi'). *European Journal of Political Research* 51, 33, 38.

Kriza efikasnosti: delotvornost sve manja

U krizi je ne samo legitimnost demokratije, i njena efikasnost doživljava teška vremena. Postalo je sve teže efikasno upravljati. Parlamenti ponekad tek nakon decenije i po uspevaju da izglasaju novi zakon. Vlade je sve teže formirati, često su manje stabilne, a glasači ih kasnije sve teže kažnjavaju. Izbori, na kojima već učestvuje sve manje ljudi, sve češće smanjuju efikasnost. Opet ću opisati tri simptoma.

Prvo, pregovori o formiranju vlade traju sve duže, svakako u zemljama sa kompleksnim koalicionim vladama. To važi ne samo za Belgiju, koja je nakon juna 2010. oborila sve rekorde i godinu i po dana bila bez vlade, već i za Španiju, Italiju I Grčku, u kojima je nakon poslednjih izbora s velikim teškoćama formiran vladin tim. Čak i u Nizozemskoj postaje sve teže. U posleratnom periodu, od devet pregovora za formiranje vlade koji su trajali duže od 80 dana, tri su bila u periodu posle 1994.¹⁹ Razlozi su različiti. Jedan od njih je svakako to što su vladini programi postali sve duži, sve detaljniji. Ovo je vrlo čudan razvoj: vremena su teže predvidiva nego ikada, fleksibilno reagovanje na akutne probleme je svakodnevno, ali politički program očigledno mora biti unapred formulisan i utvrđeni do detalja: međusobno nepoverenje koalicionih partija postalo je toliko veliko, a usled toga i nervosa zbog moguće kazne birača. Svaka partija želi da igra na sigurno. Što više elemenata mora biti unapred nepromenljivo utvrđeno, kako bi se ovce partijskog programa privele programu vlade. Posledica: duži pregovori.

Drugo, vladajuće partije bivaju sve oštije kritikovane. Komparativno istraživanje predstavničkih vlada je prilično mlada disciplina, ali neki rezultati su zadržavajući. To svakako važi za istraživanje elektoralne 'nagrade' u Evropi. Kakva je sudbina jedne od vladajućih partija na sledećim izborima? Pedesetih i šezdesetih godina, partije koje su učestvovale u vladi gubile su 1 do 1,5 procenat glasova, sedamdesetih godina 2 procenata, osamdesetih 3,5 procenata, a devedesetih 6 procenata. Nakon 2000. taj procenat je porastao na 8 i više. Na poslednjim izborima u Finskoj, Nizozemskoj i Irskoj vladajuće partije izgubile su 11, 15 i 17 procenata birača.²⁰ Ko bi još u Evropi želeo efikasno da upravlja ako je cena učešća u vladi tako neumoljivo visoka? Zato je trenutno mnogo racionalnija opcija ostati po strani, a svakako ako to ne utiče na partijske finansije: izvor im je u Državnom budžetu.

Treće, upravljanje je sve sporije. Veliki infrastrukturni poslovi kao Amsterdamska metro-linija Sever-Jug, nova železnička stanica u Štutgartu, zatvaranje Antverpenskog kružnog puta i planirani medunarodni aerodrom u Nantu, ostaju nerealizovani ili tek delimično realizovani. Nacionalne vlade u Evropi izgubile su mnogo na ugledu i moći jer su povezane sa mnoštvom lokalnih i nadnacionalnih učesnika. Dok su ovakvi projekti nekad bili izvor prestiža i sposobnosti, danas su u najboljem slučaju noćna mora javnih vlasti. Prošla su ponosna vremena plana Delta, Brane na severu Nizozemske, TGV mreže u Francuskoj i Evrotunela. Ako je danas teško sagraditi i jedan tunel ili most, šta nacionalne vlade uopšte mogu postići sopstvenim snagama? Malo, jer ma šta činile, ruke su im vezane nacionalnim dugovima, evropskim zakonodavstvom, američkim agencijama za rejting, multinacionalnim kompanijama i međunarodnim sporazumima. Na početku dvadeset prvog veka suverenitet, nekada fundament nacionalne države, postao je vrlo relativan pojam. Otuda nacionalne vlade ne mogu više adekvatno rešavati velike izazovi našeg doba: klimatske promene, bankarsku krizu, evropsku krizu, ekonomsku krizu, offshor-zloupotrebe, migracije, prenaseljenost.

¹⁹ http://nl.wikipedia.org/wiki/Historisch_overzicht_van_kabinettsformaties_Nederland. Vidi i: Sona N. Golder, 2010: 'Bargaining Delays in the Government Formation Process' ('Kašnjenja u procesu pregovora o formiranju vlade'), *Comparative Political Studies* 43, 1, 3-32.

²⁰ Hanne Marthe Narud & Henry Valen, 2005: 'Coalition membership and electoral performance in Western Europe' ('Koalicijono članstvo i izborni učinak u Zapadnoj Evropi'). Tekst za prezentaciju na 2005 NOPSA skupu, Reykjavik, August 11-13, 2005. Vidi i: Peter Mair, 2011: 'How parties govern' ('Kako partije vladaju'), predavanje na Central European University, Budimpešta, 29 paril 2011, <http://www.youtube.com/watch?mgyjdzfebpc>, od 27:50.

Bespomoćnost je ključna reč našeg vremena: bespomoćnost građanina u odnosu na vladu, bespomoćnost vlada u odnosu na Evropu i bespomoćnost Evrope u odnosu na svet. Svi gledamo u ruševine pod nama i potom podizemo pogled ali ne s nadom i poverenjem već beznadom i besom. Moć danas: merdevine pune onih koji prokljinju.

Politika je uvek bila veština onoga što je moguće uraditi, a u današnje vreme postala je veština mikroskopskog. Jer nemoć da se pristupi rešavanju strukturnih problema uvek prati preterano uveličavanje trivijalnosti, potpirivano pomahnitalim sistemom medija koji, sledeći logiku tržišta, naduvavanje beznačajnih konflikata smatra važnijim nego da nudi uvid u realne probleme, svakako u vreme smanjene prodaje i gledanosti. Drugim rečima: svakodnevne teme vladaju više nego ikada. Nizozemski parlament se 2009. zamislio nad ovim. Izveštaj upravne komisije o parlamentarnoj samorefleksiji svedoči o priličnoj meri uvida u sopstveno funkcionisanje:

'Da bi prezivali sledeće izbore, političari neprestano žele da postižu poene. Mediji, sve više komercijalizovani, odveć rado nude podijum za to, usled čega su ova tri sektora [politika, mediji i privreda] uzajamno povezana u neku vrstu zahvata, dakle neku vrstu 'Bermudskog trougla' koji na misteriozan način sve povlači naniže i pri tom se svi pitaju šta je uzrok tome. [...] Čini se da je uzajamno dejstvo politike i medija zaista značajan faktor sve većeg incidentalizma u politici. Mediji žive od novosti. U razgovoru sa novinarima primećeno je da incidenti privlače veću pažnju medija nego dobre debate koje se takođe vode.'²¹

Incidentalizam: dobar termin. Cifre to ne prikrivaju. Proteklih godina broj usmenih i pismenih pitanja, predloga za diskusiju i hitnih debata u Nizozemskom parlamentu porastao je brzinom odapete strele, paralelno sa gledanošću programa na nizozemskoj televiziji u kojima se razgovara sa političarima, jer član palamenta treba i 11 mora da postigne poene kada se uključe kamere. 'Članovi parlamenta su radije svakog dana "zapanjeni", "šokirani" i "u najvećom meri neprijatno iznenadeni", konstatiše jedan od ispitanika za ovaj izveštaj. 'U devetnaestom veku u parlamentu je možda bilo previše posedelih pravnika; u današnjem premalo.'²²

Ako revnost popularisanja postane važnija od upravljanja, ako predizborna groznica postane hronična bolest, ako se kompromisi uvek odmah smatraju izdajom, ako partijska politika sistematski izaziva prezir, ako učešće u vlasti zasigurno ima za posledicu tešku kaznu od strane glasača, zašto bi se mlad čovek s idealima uopšte upuštao u politiku? Parlamentu preti malokrvnost. Regrutovanje novih nadahnutih ljudi postaje sve teže: sekundarni simptom krize efikasnosti. A poziv političara doživljava isto što i poziv nastavničkog kadra: nekada otmen i cenjen poziv, danas pasji posao. Naslov jedne nizozemske brošure za pridobijanje novih političkih talenata već mnogo govori: Naći i zadržati.²³

Zadržati nije jednostavno jer politički talenti sagorevaju brže nego ranije. Herman van Rompaj (Herman van Rompuy), predsednik Evropskog Saveta, nedavno je o ovome rekao: 'Način na koji funkcionišu naše demokratije 'troši' ljude zastrašujućim tempom. Moramo se pobrinuti da i sama demokratija ne bude potrošena.'²⁴

Eto, to je srž krize efikasnosti: demokratija postaje sve 'bezubija', ali začudo i sve glasnija. Današnji političar, umesto da sedi u nekom čošku i mrmlja, zapanjen sopstvenom nesposobnošću, sa skromnošću primerenom ograničenom radiusu akcija, može, zapravo mora – izbori i mediji ne ostavljaju mu drugu alternativu – na sva zvona oglašavati sopstvene vrline, najradije s uzdignutom pesnicom, čvrsto upetih stopala i otvorenih usta, jer to dobro pristaje i stvara utisak efikasnosti. Misli on. Umesto da skrušeno prizna izmenjene odnose snaga i traga za novim oblicima smislenog

²¹ Parlement Staten-generale, 2008-2009: *Vertrouwen en zelfvertrouwen. Parlamentaire zelfreflectie 2007-2009* (Poverenje i samopoverenje. Parlamentarna samorefleksija 2007-2009). 31 845, nr. 2-3, 38-39.

²² Ibid, 34.

²³ Hansje Galesloot, 2005: *Vinden en vasthouden, Werving van politiek en bestuurlijk talent* (Naći i zadržati, Konkurs za političke i upravljačke talente), Amsterdam.

²⁴ Herman van Rompuy, 2013: 'Over stilte en leiderschap' (O tišini i liderstvu), predavanje održano u Turnhoutu 7. juna 2013. www.destillekempen.be

upravljanja, političar mora nastaviti izborno-medijsku igru, često i protiv svoje volje i volje građana, kojima sve to već postaje pomalo zamorno: toliko uskovitlane i prozirne hysterije ne može ponovo povratiti poverenje. Kriza efikasnosti samo povećava krizu legitimnosti.

Takvi su i rezultati. Simptomi od kojih pati zapadna demokratija podjednako su učestali i ponavljaju se, ali onaj ko poreda i poveže izostanak glasača, promene u glasanju, smanjivanje partijskog članstva, nemoć onih koji upravljaju, političku paralisanost, strah od poraza na izborima, nedostatak novih kadrova, grčevito profilisanje, hroničnu izbornu groznicu, iscrpljujući medijski stres, podozrenje, ravnodušnost i ostale uporne grčeve, vidi kako se pojavljuju konture jednog sindroma, Sindroma demokratskog zamora, bolesti koja još nije opisana, ali od koje neosporno pate mnoga zapadna društva. Pogledajmo koje dijagnoze već postoje za ovaj sindrom.